

ПЛАТІЖНИЙ БАЛАНС В СИСТЕМІ УКРАЇНСЬКО-БІЛОРУСЬКИХ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН

Журавльов О.В., аспірант

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

В статті проведено аналіз динаміки двосторонніх відносин України з Республікою Беларусь за умов глобалізації світової економіки та періоду світової фінансової кризи. Розкрито зміст поняття двостороннього платіжного балансу України з Республікою Беларусь, зроблений теоретичний аналіз та виявлені пріоритети основних позицій двостороннього платіжного балансу, визначені тенденції подальшого розвитку українсько-білоруських відносин. Окреслені передумови сучасного стану торговельно-економічного співробітництва та побудована модель його подальшого розвитку.

Ключові слова: глобалізація, традиційні економічні зв'язки, двосторонній платіжний баланс, експорт, імпорт, сальдо, товарообіг, товарна структура.

Постановка проблеми. Відмітною рисою розвитку сучасного світового господарства є фінансова глобалізація – складний, багатofакторний процес, який охопив тією іншою мірою всю світову фінансову систему та світовий фінансовий ринок. Напередодні світової фінансової кризи, за даними МВФ, до процесів фінансової глобалізації були повністю інтегровані всі ринки країн з розвиненими економіками і до 30-50% об'ємів національних фінансових ринків країн з транзитивними економіками та ринків країн, що розвиваються. Аналіз розвитку світової фінансової кризи дозволяє зробити висновок, що в періоди сталого розвитку переважає ліберальний підхід до організації механізмів функціонування економіки і фінансів, про що йдеться в міркуваннях представників школи монетаризму, а за часів кризи та рецесії перевага віддається методам державного регулювання, зокрема, на основі припущень представників школи кейнсіанства Дж. Міля та Дж. Кейнса [1].

На сьогоднішній день Україна робить лише перші кроки щодо адаптації національної економіки до сучасних тенденцій розвитку світового господарства. Основна проблема на цьому етапі – визначення позиції у відношенні до основних проблем глобалізації і яка модель глобалізації більш прийнятна для українського рівня розвитку. Для України можна виділити низку обставин сучасної кризи: відбуваються базисні зрушення в структурі світового фінансового ринку; незважаючи на стабільну макроекономічну ситуацію на початку 2008р., українська економіка виявилась однією з найбільш постраждалих в світі.

Водночас, для країн з перехідною економікою, до яких належать відносяться Україна і Беларусь, є необхідність розробки власної стратегії входження національних економік до світових інтеграційних процесів, подолання негативних наслідків фінансової глобалізації[2].

У розвитку зовнішньоекономічних зв'язків як України, так і Республіки Беларусь пріоритетними є диверсифікація ризиків зовнішньоекономічного співробітництва, зміна векторів в традиційних економічних зв'язках. Відмітною особливістю розвитку двостороннього співробітництва є довготривалий період існування країн в межах єдиної господарської системи СРСР.

Україна, за результатом 2008 р., посідає третє місце в структурі білоруської зовнішньої торгівлі. Товарообіг в період з 2005 по 2008 рр. зріс більш ніж в чотири рази і склав рекордні за останні 17 років 5млрд. дол. США. Зміни в глобальній економічній картині на початку 2009 р. поставили нові завдання перед двостороннім співробітництвом, про що свідчить зустріч президентів двох країн в січні 2009 р., яка відбулася вперше після тривалої перерви з 2004 р. [3].

На нашу думку, доцільним є вивчення українсько-білоруських відносин на новому етапі за допомогою двостороннього платіжного балансу, який є повним відображенням сучасного стану економічного співробітництва, а також дає можливість більш повно проаналізувати, дати оцінку та спрогнозувати відносини між Україною і Республікою Білорусь. Функціонально платіжний баланс відіграє роль макроекономічної моделі, яка систематично відображає економічні операції, здійснені між національною економікою та економіками інших країн світу.

Основні дослідження з теми. Проблема складання, оцінки, коригування платіжного балансу, а також проведення глибоких наукових досліджень в сфері покраїнних зовнішньоекономічних відносин досліджувалася у працях вітчизняних та зарубіжних вчених-економістів В.Андрійчука, О.Білоруса, В.Будкіна, І.Бураковського, А. Голікова, В.Губенка, М.Дудченка, Г.Климка, Л.Кузнєцової, В.Кузьменка, Д.Лук'яненка, Ю.Макогона, А.Мокія, В.Новицького, Ю.Пахомова, О. Петрикової, О.Плотнікова, А.Поручника, С. Слишової, А.Філіпенка, М.Фридмана, Т. Шемет, В. Шевчука та ін. Разом з тим проблема зовнішніх економічних зв'язків між Україною і Республікою Білорусь потребує більш поглибленого методологічного обґрунтування, необхідне спільно подолання наслідків світової фінансової кризи. Рекордний товарообіг між країнами, схожість національних економічних систем, господарські зв'язки, необхідність в подальшому поглибленні економічних відносин визначає актуальність теми дослідження.

Виклад основного матеріалу. В транзитивний період українська економічна наука майже не використовувала категорію платіжного балансу як інструмент аналізу та опису системи зовнішньоекономічних зв'язків. Поняття «транзитивна», з точки зору проф. Бураковського, є «процес переходу від адміністративно-командної до ринкової системи господарства»[3]. Замість категорії «платіжний баланс» використовувалася інша – так званий «валютний план».

На національне господарство впливають рівень світових цін, обмінний курс національної валюти, відсоткові ставки в країнах контрагентах, стан платіжного балансу в країні та за її межами. Найважливішою стратегічною метою є забезпечення рівноваги платіжного балансу при забезпеченні базисних потреб економіки в зв'язках із зовнішнім світом

Двосторонній платіжний баланс між Україною і Республікою Білорусь – це статистичний звіт, в якому в систематизованому вигляді відображаються операції між резидентами України і резидентами Республіки Білорусі за визначений час. Операції між резидентами цих країн з активами резидентів третіх країн не входять до блоку двосторонніх операцій.

Традиційно, платіжний баланс загалом складається з наступних частин: торговельного балансу, балансу послуг, балансів доходів і трансфертів, операцій з фінансовими інструментами, багатосторонніх розрахунків.

До торговельного балансу – входять всі товари, які вироблені на території однієї країни та перевезені на територію іншої з метою кінцевого чи проміжного споживання останніх. Таким чином, відображення операцій з товарами, пов'язаних з переходом права власності на них від резидента України до резидентів Республіки Беларусь і навпаки, а також деяких окремих випадків, які не припускають зміну власника, здійснюється по лінії «країна походження товару – країна призначення товару».

У балансі послуг відображаються послуги, надані резидентами однієї країни резидентам іншої.

Баланс доходів і баланс трансфертів описує потік доходів і трансфертів, які мали місце між інституціональними одиницями двох країн.

Операції з фінансовими інструментами охоплюють операції резидентів однієї країни з активами (зобов'язаннями) іншої країни, які відбулися в звітному періоді.

Багатосторонні розрахунки показують зміни зобов'язань та вимог України щодо третіх країн в результаті зовнішньоекономічної співпраці між Україною та Республікою Білорусь.

В загальному вигляді структура складових двостороннього платіжного балансу представлена в табл.1.

Основними джерелами інформації, які використовуються при розробці двостороннього платіжного балансу, є: система звітності організацій-резидентів щодо зовнішньоекономічних операцій; банківська система звітності; інші офіційні джерела інформації України і Республіки Беларусь [2].

Таблиця 1

Схема складових платіжного балансу України з Республікою Білорусь		
Рахунок поточних операцій	Рахунок операцій з капіталом	Фінансовий рахунок
товари, послуги, доходи, поточні трансферти.	списання боргу, перекази мігрантів	прямі інвестиції, портфельні інвестиції, інші інвестиції, резервні активи.

Таблиця складена автором за матеріалами [3,с. 2].

У 2007р. конкретні значення окремих статей двостороннього балансу України та Республіки Білорусь характеризується наступними даними та має наступні складові.

Рахунок поточних операцій. Сальдо рахунку поточних операцій платіжного України з Республікою Білорусь склалося від'ємним в об'ємі 518,8 млн. дол. США (за 2007 р. – позитивне сальдо в розмірі 188,22 млн. дол. США).

Зовнішня торгівля товарами та послугами. Зовнішньоторговельний оборот товарів та послуг з Республікою Білоруссю склав 5333,3 млн. дол. США та збільшився в порівнянні з 2007р.в 1,6 раза; експорт товарів та послуг - 2406,7 і збільшився на 36,3%; імпорт товарів та послуг склав 2926,6 млн. доларів США і збільшився в 1,9 раза; сальдо зовнішньої торгівлі товарами та послугами склалося від'ємним в розмірі 519,9 млн. дол. США [4].

Товари. Товарообіг між Україною і Республікою Беларусь склав 4925,5 млн. доларів США і збільшився в 1,6 раза. Сальдо торгівлі товарами склалося від'ємним в розмірі 667, млн. доларів США. Найбільш від'ємне сальдо зареєстровано в групі мінеральних продуктів (1248,3 млн. дол. США) і транспортних засобів (283,2 млн. дол. США). Позитивне сальдо спостерігалось по групах: недорогоцінні метали (630,2 млн. дол. США), сільськогосподарська продукція та продукти харчування (315,4 млн. дол. США) [4].

Експорт товарів до Республіки Білорусь склав 2129,1 млн. дол. США (5,4% загального об'єму експорту з України) та зріс на 38,2%. Основними групами в експорті були: недорогоцінні метали (їх частка в загальному об'ємі експорту товарів з України склала 35,7%); сільськогосподарська продукція та продукти харчування (19,6%); машини та обладнання (15,3%). Експорт по даних групах товарів зріс на 46,1%, 40,8% і 55,7% відповідно. В групі “текстиль та текстильні вироби” сталося скорочення експорту на 16%. За останніми групами товарів спостерігалася зростання експортних поставок [4].

Експорт товарів за умовами розрахунків в грошовій формі збільшився на 38,5% та склав 2117,5 млн. дол. США (99,5% загального об'єму експорту товарів до Республіки Білорусь). Експорт товарів, який не передбачає розрахунків в грошовій формі, склав 11,6 млн. доларів США (0,5% загального об'єму експорту товарів до Республіки Білорусь) та зріс на 2,7% в порівнянні з 2007 р. [4].

Імпорт товарів з Республіки Білорусі склав 2796,4 млн. дол. США та зріс в 1.9 раза. Основними групами в імпорті товарів були: мінеральні продукти (їх частка в загальному об'ємі імпорту товарів з Республіки Білорусь склала 47,8%), транспортні засоби (15%), машини та устаткування (8,7%) та продукція хімічної і пов'язаної з нею галузей промисловості (6,6%). По всіх групах товарів спостерігалася зростання імпорту, в тому числі по групі “мінеральні продукти” експорт виріс в 3 рази [4].

Імпорт товарів за умовами розрахунків в грошовій формі склав 2791,7 млн. дол. США (99,8% загального об'єму імпорту товарів з Республіки Білорусь) і зріс в 1.9 раза. Імпорт товарів, який не передбачає розрахунків в грошовій формі, склав 4,7 млн. дол. США та зменшився на 6% [4].

Послуги. Обіг зовнішньої торгівлі послугами з Україною склав 407,8 млн. дол. США та зріс на 24,1%. Позитивне сальдо в торгівлі послугами склало для України 147,4 млн. дол. США та перевищило аналогічний показник 2007 р. [4].

Експорт послуг з України склав 277,6 млн. дол. США та зріс на 23,5%. Основними видами послуг в експорті були послуги за статтею «Поїздки» (57,4%) та транспортні послуги (26,4%) [4].

В структурі імпорту послуг основними видами були – послуги за статтею «Поїздки» (44,7% загального об'єму імпорту послуг з Республіки Білорусь) та транспортні послуги (32,7%) [4].

Сальдо доходів від праці та інвестицій склалося позитивним для України в розмірі 3,5 млн. дол. США та було забезпечено припливом фінансових коштів за статтями «оплата праці» в розмірі 2,6 млн. дол. США і «Доходи від інвестицій» в розмірі 0,9 млн. дол. США [4].

Поточні трансферти. Сальдо поточних трансфертів України з Республіки Білорусь склалося від'ємним в розмірі 2,4 млн. дол. США [4].

З України до Республіки Білорусь було направлено поточних трансфертів на суму 7,1 млн. дол. США, що на 42% більше, ніж в 2007 р. Основний їх об'єм надійшов у формі грошових переказів фізичних осіб та інших трансфертів сектора нефінансових організацій та домашніх господарств.

Приплив коштів здійснювався в основному за рахунок грошових переказів фізичних осіб.

Рахунок операцій з капіталом і фінансових операцій. Сальдо рахунку операцій з капіталом і фінансових операцій платіжного балансу України з Республікою Беларусь склалося позитивним для України в розмірі 1.4 млн. дол.

Рахунок операцій з капіталом. Сальдо рахунку операцій з капіталом склалося від'ємним для України в розмірі 13,1 млн. дол. США. Відтік капіталу забезпечили трансферти сектора домашніх господарств, пов'язані з транскордонним рухом мігрантів

Фінансовий рахунок склався позитивним в розмірі 14,5 млн. дол. США.

Прямі інвестиції. Операції з прямим іноземними інвестиціями забезпечили доволі значний притік чистих інвестицій в білоруську економіку в розмірі 28,2 млн. дол. США.

Білоруські резиденти спрямували свої вкладення до економіки України в сумі 3.4 млн. дол. США [4].

Висновки. В цілому торговельно-економічні відносини між країнами можна назвати динамічними. Аналіз структури товарообігу свідчить про недостатню частку високотехнологічної продукції в українському експорті, де все ще переважають сільськогосподарські товари, сировина, товари з низькою частку переробки. Слід підкреслити обмеженість економічного співробітництва лише товарними операціями. Ситуація з потоками капіталу, фінансовими послугами, прямим інвестиціями має великий потенціал, який обмежується недосконалістю, застарілістю законодавчо-правової бази.

Велику перспективу, на наш погляд, має також співробітництво в сфері енергетики, зокрема транспортування українською електроенергії через територію Республіки Білорусь до Північної Європи, а також створення сумісних проектів щодо транспортування російських енергоносіїв до ЄС.

Концептуальним рішенням щодо сумісного подолання наслідків фінансової кризи в двосторонніх відносинах є, на нашу думку, перехід до розрахунку в взаємних платежах на національні валюти, чи так звані своп операції – торговельно-фінансові обмінні операції, в яких укладання угоди з купівлі (продажу) валюти супроводжується укладанням контругоди через окреслений термін на тих самих чи інших умовах. Такий захід дасть змогу мінімізувати втрати від коливання світових валют, притік яких до країн різко зменшився і, таким чином, врівноважити двосторонній платіжний баланс.

Відомо, що платіжний баланс характеризує відношення країни з іншим миром. Стан платіжного балансу - індикатор стану всієї економіки, а динаміка зміни стану окремих його статей відображає головні тенденції економічного розвитку суспільства, тобто, може служити основним джерелом інформації для прийняття рішень державної політики.

Міждержавний платіжний баланс між Україною та Республікою Білорусь розвивається доволі нерівномірно, що викликано низкою політичних, юридичних та економічних проблем. На нашу думку, спроба стабілізувати платіжний баланс у відриві від внутрішнього стану національних господарств України і Республікою Білорусі може привести до протиріч внутрішніх і зовнішніх цілей розвитку економіки й погіршити внутрішню ситуацію в обох країнах. Отже, значить аналізу стану платіжного балансу слід приділяти велику увагу.

Література:

1. Стиглиц Д.Ю. Глобализация: тревожные тенденции; пер. с англ. /Стиглиц Д.Ю - пер. - М.: Мысль, 2003. – 321 с.
2. Шевчук В. Платіжний баланс і макроекономічна рівновага в трансформаційних економіках: досвід України / Шевчук В. – Львів: Каменяр, 2001. – 495 с.
3. Філіпенко А.С. Світова економіка: підр. за ред. А.С. Філіпенка; /[В.С.Будкін, О.І.Рогач та ін.]. – К.: Либідь, 2008. - 639 с.
4. Оцінка стану платіжного балансу України. Аналітичний огляд. – К.: Національний Банк України, 2009. – 58 с.

АННОТАЦИЯ
ПЛАТЕЖНЫЙ БАЛАНС В СИСТЕМЕ УКРАИНСКО-
БЕЛОРУССКИХ ЭКОНОМИЧЕСКИХ ОТНОШЕНИЙ

Журавлев А.В., аспирант

Харьковский национальный университет имени В.Н.Каразина

В статье проведен анализ динамики двухсторонних отношений Украины с Республикой Беларусь в условиях глобализации мирового хозяйства и периоде мирового финансового кризиса. Раскрыто понятие двухстороннего платежного баланса Украины с Республикой Беларусь, сделан теоретический анализ и выявлены приоритеты основных позиций двухстороннего платежного баланса, определены тенденции дальнейшего развития украинско-белорусских отношений. Очерчены предпосылки современного состояния торгово-экономического сотрудничества и построена модель его дальнейшего развития .

Ключевые слова: глобализация, традиционные хозяйственные связи, двухсторонний платежный баланс, экспорт, импорт, сальдо, товарооборот, товарная структура.

Summary

BALANCE OF PAYMENTS IN THE SYSTEM OF UKRAINIAN-BELARUSIAN ECONOMIC RELATIONS

Zhuravlov O.V., PhD student

V. N. Karazin Kharkiv National University

The article is devoted to the analysis of the dynamic of bilateral economic relations between Ukraine and The Republic of Belarus in the frame of globalization of the world economy and world financial crunch. The article discloses the definition of the term “Bilateral Balance of Payments”, a theoretical analysis is made to detect priorities in Bilateral Balance of Payments, the trends of future cooperation are reckoned. The article also outlines preconditions of the modern stage of bilateral relations and the mathematic model is build to predict further developments.

Key words: globalization, traditional economic ties, Bilateral Balance of Payments, export, import, balance, commodity circulation, goods structure.